

R.-L. ETIENNE BARNETT

ENKELE BEDENKINGEN BIJ DE PUBLICATIESABOTAGE VAN R.-L. BARNETT

TOM SERPIETERS

(LITERATUUR)WETENSCHAP : EEN HUMANE PRAKTIJK

“The world in which the man of science passes the professional part of his life is non-human, has nothing to do with personal relationships and emotion reactions.”¹ Met deze bewering van de Engelse schrijver Aldous Huxley (1894-1963) wil ik deze bijdrage inleiden, omdat ze toelaat een aantal wijdverbreide opvattingen omtrent de wetenschap bij te stellen. Op het eerste gezicht is er met Huxley’s bedenking immers niets aan de hand. Ze vertolkt het aloude verlichtingsideaal van wetenschap als ‘rationele’ activiteit waarmee we tot gefundeerde kennis pogen te komen. In dit proces komt het erop aan de storende factoren van dit al te sacrale proces – bij de verlichtingsdenkers dogma, religie en vooroordelen, bij Huxley emoties en intermenselijke relaties – zoveel mogelijk te beheersen en a fortiori uit te schakelen. Dit rationele patroon is een karakteristiek die men de wetenschap maar al te graag toedicht.

EX POSÉ

Het is er mij niet om te doen om in een vlaag van postmodernistische rebellie het belang van de ratio in de wetenschap te ontkennen: het behoort wel degelijk tot de kern van het wetenschappelijke denken en mag in geen geval verloochend worden. Maar in tegenstelling tot wat Huxley lijkt te beweren, bepaalt de ratio niet alles. Wetenschap is wél een humane activiteit, in die zin dat ze gedetermineerd wordt door diverse menselijke motieven die niet enkel tot het strikt rationele handelen behoren. Concreet betekent dit dat wetenschappers niet enkel bezig zijn met complexe denkoefeningen omdat hen dat intellectuele bevrediging oplevert, maar dat ze die denkoefening eveneens beoefenen omwille van daarbij behorende aspecten als plezier, prestige, salaris of, waarom niet, routine². Menselijke beweegredenen houden de wetenschap draaiende. Met andere woorden, zoals Gustaaf Cornelis beweert: “waardevrije wetenschap is onrealistisch”³. Bovendien spelen, tot spijt van wie het benijdt, ook minder nobele waarden en motieven een bepalende rol binnen de wetenschap. Zoals Cornelis aantoonde, wordt dit in het bijzonder duidelijk wanneer wetenschappers fraude plegen – denk maar aan psycholoog Diederik Stapel⁴. Wetenschap staat dus

¹ Aldous Huxley, *Complete Essays. Volume 1: 1920-1925*, uitgegeven door Robert S. Baker en James Sexton, Chicago, Ivan R. Dee, 2000, p. 407.

² Geïnspireerd op Gustaaf Cornelis, *Eerlijke wetenschap*, Leuven, Lannoo campus, 2013, pp. 15-21.

³ Gustaaf Cornelis, *Op. cit.*, p. 13.

⁴ *Ibid.*, p. 19. Volgens een bevraging uit 2005 bij 3247 wetenschappers, die Cornelis aldaar citeert, gaven tien wetenschappers toe data vervalst te hebben en vijfenveertig dat ze geplagieerd hadden (samen 1,4%). Verder bleek dat tweehonderd onderzoekers negatieve resultaten verzwegen (6%) en dat er honderdvijftig (4,7%) zelfplagiaat pleegden.

niet boven andere ‘normale’ menselijke activiteiten zoals wielrennen of bankieren. Ook wetenschappers minachten elkaar omdat ze in de eerste plaats concurrenten van mekaar zijn. Daarom deïnen ze er niet voor terug om elkaar te bedriegen, hoewel ze elkaar evenveel bewonderen en interesse tonen in elkaars werk. Beweren dat wetenschap een emotionele, rationele praktijk vormt, is dus een grove overschatting van hoe het proces van kennisverwerving *de facto* verloopt.

Ook de literatuurwetenschap (ik schrijf ‘wetenschap’ in zoverre ze bevredigende en door derden gecontroleerde kennis oplevert over literatuur, al beseft ik dat haar wetenschappelijke karakter een andere discussie verdient) is een praktijk waarbij mensen betrokken zijn met diverse motieven, doelen en ambities. Sommigen onder hen streven malafide doelen na. Zo werd recent duidelijk toen onze onderzoeksgemeenschap geconfronteerd werd met een bijzonder geval van grootschalige publicatiefraude. Dat nieuws werd wereldkundig gemaakt via *Fabula*, in een goed gedocumenteerd artikel van Michel Charles *Le plagiat sans fard. Recette d'une singulière imposture*⁵ en deed daarna snel de ronde in onze kringen. Dergelijke gevallen van fraude raken altijd wat een gevoelige snaar bij zowel wetenschappers als niet-wetenschappers. Sommigen worden geconfronteerd met criminele handelingen binnen hun werksfeer, terwijl anderen het zien als een inbreuk op een van de pijlers van onze moderne samenleving (“Kunnen we wetenschappers nog wel vertrouwen?”). Daarom wil ik met deze bijdrage in eerste instantie dit curieuze voorval rapporteren aan zij die zich nader betrokken voelen bij het reilen en zeilen van de universiteit. Hoe meer preventie, hoe beter. Maar vooral wens ik na te gaan wat we uit dit fraudegeval kunnen leren: wat zegt het over het onderzoeksklimaat van vandaag? Hoe kunnen we de academie hervormen zodat fraude er geen plaats meer in kan hebben?

Wetenschap is wél een humane activiteit, in die zin dat ze gedetermineerd wordt door diverse menselijke motieven die niet enkel tot het strikt rationele handelen behoren.

DE MISKLEUNEN VAN R.-L. ETIENNE BARNETT⁶

Enkele subtiele stijlbreuken in een artikel van een zekere R.-L. Etienne Barnett, ter publicatie ingediend bij het tijdschrift *Poétique*, wekten argwaan bij Michel Charles. Met het idee (en de hoop) dat daarvoor vast een goede verklaring te vinden zou zijn, vroeg hij zich af of er geen andere alternatieve versie bestond van het artikel. Die bleek inderdaad te bestaan, maar droeg niet de naam van Barnett maar van Jacques Poirier. Bovendien bracht verder onderzoek aan het licht dat de vermeende publicatie voor *Poétique* een gerecycleerd artikel was dat Barnett al eerder, onder een andere titel had weten te publiceren in *Neohelicon*. Met andere woorden, Barnett speelde leentjebuur zowel bij Poirier als bij zichzelf. Barnett slaagde erin om tegelijk plagiaat en zelfplagiaat te plegen.

⁵ Michel Charles, “Le plagiat sans fard. Recette d'une singulière imposture”, 2014. (Artikel geraadpleegd op http://www.fabula.org/atelier.php?Plagiat_sans_fard op 22/01/15)

⁶ Gebaseerd op Michel Charles, “Le plagiat sans fard. Recette d'une singulière imposture”, 2014. (Artikel geraadpleegd op http://www.fabula.org/atelier.php?Plagiat_sans_fard op 22/01/15) Alle hierna volgende citaten van Charles zijn eveneens afkomstig uit dit artikel.

Reden genoeg voor Charles om verder in de archieven te duiken. Het resultaat van dit onderzoek is op z'n zachtst gezegd onrustwekkend: Charles stuitte op een kluwen van achttien teksten die maar liefst vierendertig keer geplagieerd zijn (volgens hetzelfde stramien van zelfplagiaat), in negen verschillende tijdschriften, gedurende de laatste zestien jaar (zie artikel Charles voor de volledige lijst).

Barnett deed weinig moeite om zijn vuile zaakjes te maskeren: zijn artikels zijn klakkeloze kopieën van originelen, al heeft hij zich de 'moeite' getroost om telkens een nieuwe titel te verzinnen, hier en daar een woord aan te passen, een paar andere epigrafen te zoeken, of zijn artikels wat op te smukken met overdreven lovende dankbetuigingen. Referentielijsten hield hij zorgvuldig up-to-date met verwijzingen naar zijn eigen geplagieerde 'oeuvre', naar tijdschriften – die soms niet bestaan of waarvan bepaalde jaargangen nooit verschenen zijn – of naar boeken die in andere publicaties veranderen in artikels en vice versa. Maar los van deze aanpassingen die duiden op een bepaalde zin voor creativiteit van de plagiaris, lijkt het erop dat hij met zijn *joli pot pourri* aan artikels de lezer en de *reviewers* in hun gezicht uitlacht door de artikels openlijk als plagiaat voor te stellen.

Wellicht zullen er in de nabije toekomst nog meer geplagieerde artikels aan het licht komen. Dat niet elk betrokken tijdschrift zich even bereidwillig toonde om andere gestolen artikels te zoeken, toen Charles hen op de hoogte bracht van zijn vondst, is een betreurenswaardige zaak. Wat de concrete gevolgen zullen zijn voor deze tijdschriften, kan alleen de toekomst uitwijzen.

WAT DE BARNETT-AFFAIRE AANTOONT

Over fraude schrijft Cornelis het volgende: "Wat is wetenschappelijk wangedrag? Een handeling is onfatsoenlijk indien ze het proces van de wetenschappelijke ontwikkeling mogelijk in het gedrang brengt."⁷ Klinkt aannemelijk, maar heeft de verwerpelijke praktijk van Barnett de wetenschappelijke voortgang werkelijk belemmerd? Het heeft ons de afgelopen zestien jaar niet gedeerd en het zou ons de komende zestien jaar evenmin iets gedaan hebben, indien Charles er ons niet op had gewezen.⁸ Maar hier zit, mijns inziens, de kern van het probleem. Net het feit dat het wetenschappelijke proces niet fundamenteel verstoord wordt, wanneer iemand op grote schaal artikels recycleert, zegt iets over het wetenschappelijke klimaat van vandaag: het toont namelijk dat literatuurwetenschappers grotendeels blind geworden zijn voor de voortgang van hun kennisdomein. Charles erkent dit probleem:

"Les éditeurs n'ont rien vu, mais les lecteurs non plus, pas même ceux qui, par exemple, établissent pour «leur» auteur une bibliographie, donnent à la fin de leurs travaux une liste de références, etc. Bref, on n'a pas lu B[arnett]. Ou pas les articles qu'il copiait. En tout cas pas les deux. Ou bien encore, on est resté indifférent. On ne lisait sans doute déjà pas B. quand il pratiquait avec ardeur l'autoplégiaat. Ou bien l'on était le plus souvent tout aussi indifférent. Mais d'ailleurs, était-il lisible? Et que peut-on lire vraiment de la masse de textes produite?"

⁷ Gustaaf Cornelis, *Op. cit.*, p. 23

⁸ Charles suggereert zelfs dat Barnett op een doeltreffende manier bijdraagt tot het verspreiden van kennis: « Ce qui compte dans le très long terme, et qui seul évidemment nous intéresse, n'est-ce pas la diffusion du savoir? B. œuvre efficacement dans ce sens. Et qu'importe l'auteur pourvu qu'on ait l'article. Des textes, non des hommes. Sait-on qui a construit les cathédrales? »

Mijn antwoord (of eerder hypothese) op deze laatste vraag is: we lezen nog maar bitter weinig van de kennis die we produceren. Ik hoop dat dit overdreven is, maar een bibliometrische studie van de *Indiana University* – ruim door de pers geciteerd⁹, maar de oorspronkelijke paper is vandaag ironisch genoeg onvindbaar – lijkt deze pessimistische vaststelling kracht bij te zetten: de helft van de academische papers wordt gemiddeld slechts door drie mensen gelezen (de auteur, de promotors en de redacteurs) en maar liefst negentig procent van de publicaties wordt achteraf niet verder geciteerd⁹. Al zijn dit geen vaststellingen die rechtstreeks betrekking hebben op de literatuurwetenschap, deze tendens van informatie-inflatie ligt zeer waarschijnlijk aan de basis van de collectieve blinde vlek van de literatuurwetenschap. Dat het gros van de publicaties in de krochten van de universiteitsbibliotheken wegdeemstert, verklaart alvast wel waarom iemand als Barnett rustig en onopgemerkt zijn gangetje kon gaan.

Nog algemener lijkt het geval Barnett symptomatisch voor een systeem dat zijn doelen (kennis) met zijn middelen (artikels) verward en waarin publicaties slechts schijnen te fungeren als ‘fiduciaire’ middelen om de academische boekhouding op orde te houden. Met andere woorden, Barnett confronteert ons met een ongemakkelijke realiteit die dankzij Paul Verhaeghe al een tijdje een naam heeft: de universiteit is een ‘neoliberaal’ kennisbedrijf waar de nadruk ligt op ‘productie’.¹⁰

de universiteit is een ‘neo-liberaal’ kennisbedrijf waar de nadruk ligt op ‘productie’.

MAAR WAT NU?

Een hervorming van dit neoliberal systeem mag dan nog niet in zicht zijn, er circuleren interessante voorstellen die het tij zouden kunnen doen keren. Een oplossing waarvan de mogelijkheden nader onderzocht zouden moeten worden voor de literatuurwetenschap, is het voorstel van de Nederlandse wetenschapsfilosoof Bas Haring. In zijn essay *Kunstgebitten, machines en stof. Over onorthodoxe uitingen van wetenschap*¹¹ houdt Haring een pleidooi voor een alternatieve wetenschap. Harings maatstaf voor ‘waardevolle’ kennis is dat ze in eerste instantie ‘gekend’ moet worden, ongeacht haar strikt economische of maatschappelijke meerwaarde. Om kennis meer te valoriseren dan het geval is bij conventionele publicaties, moeten we volgens Haring op zoek naar andere, nieuwe manieren om onze inzichten te uiten:

“Het is helemaal niet onverstandig om als onderzoeker af en toe een andere vorm te overwegen dan het artikel, en het is heel plausibel dat je op die manier maatschappelijk effect kunt behalen. Maar vooral kan zoiets voor onderzoekers in kwestie zélf een waardevolle ervaring zijn. Door het kiezen van zo’n andere vorm kun je op een nieuwe manier tegen je onderwerp aan gaan kijken, en kun je gedwongen worden om na te denken over de essentie van je onderzoek.”¹²

⁹ De Morgen, “Helft academische papers wordt door niet meer dan drie mensen gelezen”, 2014. (Artikel geraadpleegd via <http://www.demorgen.be/wetenschap/-helft-academische-papers-wordt-door-niet-meer-dan-drie-mensen-gelezen-a1822823/> op 23/01/15) Zie ook Pacific Standard, “Killing Pigs and Weed Maps: The Mostly Unread World of Academic Papers”, 2014. (Artikel geraadpleegd via <http://www.psmag.com/navigation/books-and-culture/killing-pigs-weed-maps-mostly-unread-world-academic-papers-76733/> op 23/01/15)

¹⁰ Paul Verhaeghe, *De neoliberale waanzin. Flexibel, efficiënt en... gestoord*, Brussel, VUBPRESS, 2011, p. 23.

¹¹ Bas Haring, “Kunstgebitten, machines en stof. Over onorthodoxe uitingen van wetenschap”, 2014. (Essay geraadpleegd via <http://essaybasharingperceptor.nl/> op 23/01/15)

¹² *Ibid.*, ‘inleiding’.

De voorbeelden waarmee Haring deze stelling illustreert, komen uit diverse onderzoeksdomeinen en gaan heel wat verder dan populariserende boeken (Dirk De Wachter) of lezingen in culturele centra (Jean-Paul Van Bendegem) die wetenschappers aanwenden om kennis te valoriseren. Haring heeft het over wiskundigen die complexe wiskundige structuren haken (jawel, met priem en wol), historici die de Gouden Eeuw simuleren via een computerspel, een econoom die een economisch model machinaal nabouwt met pompen en vaten, ethici die een televisiesoap schrijven over medische dilemma's etc. Het lijkt te gek voor woorden, maar de betrokken wetenschappers en academici beweren allen dat deze creatieve praktijk hen niet alleen heeft toegelaten een wijder publiek te bereiken, maar dat het hen bovendien op een nieuwe manier naar hun onderzoek heeft doen kijken en hen tot nieuwe inzichten heeft gebracht. Bijzonder interessant is de getuigenis van kunsthistorica Kitty Zijlmans, die in samenwerking met een kunstenaar een installatie maakte over globalisering:

“Bovendien heb ik me gerealiseerd dat schrijven ook een vorm van maken is. Een heel specifieke vorm van maken. Het zou eigenlijk helemaal niet zo vreemd moeten zijn om als wetenschapper behalve schrijven ook andere vormen van maken te hanteren.”¹³

Het is niet zo dat we definitief af moeten van onze gewoonte om kennis al schrijvend te ontwikkelen en te presenteren, noch dat zij die zich hierbij comfortabel voelen dit moeten opgeven. Wel durf ik te stellen dat er meer nood is aan diversiteit en durf in de academie. In het licht van de hierboven geschetste gebeurtenissen lijkt dit bovendien de meest aangewezen houding. Immers, in een academisch systeem waar verschillende vormen van kennis ‘maken’ heersen, kunnen figuren als Barnett niet gedijen. Ten eerste, omdat het aantal conventionele publicaties zal zijn afgenomen. Sommigen onder zij die vroeger vlijtig artikels afleverden, wijden zich nu misschien liever aan het bedenken van creatievere vormen van kennis. Het gevolg is dat men meer zicht zou krijgen op wat er aan artikels circuleert, waardoor de Barnetts sneller zullen opvallen. Ten tweede, omdat creatievere vormen van kennisuiting zich onderscheiden van elkaar door hun uniciteit. Ze hanteren nieuwe media die een enorme interdisciplinariteit vereisen. Bijgevolg zijn ze veel moeilijker te plagieren.

Maar kan dit idee naar vruchtbare resultaten leiden in de literatuurwetenschap? Er zijn zeker al initiatieven die in de goede richting wijzen. Zo is er het boek *Petit musée de l'histoire littéraire*¹⁴ dat, aan de hand van verscheidene ‘dagdagelijkse’ objecten (agenda, zakdoek, paspoort etc.), een alternatieve geschiedenis van de literatuur wil aanbieden aan een niet-academisch publiek. Verder bestaat er ook *Littératures: Modes d'emploi* (www.litteraturesmodesdemploi.org), een platform voor tentoonstellingen waarin verschillende aspecten van de literaire geschiedenis belicht worden, in een internetomgeving die bewust de mogelijkheden van digitale media wil exploreren. De inzichten die men in de Faculteit Letteren verwerft, vinden zo dus al hun weg naar een breder publiek. Maar de vraag blijft: via welke alternatieve kennisvormen en media kunnen literatuurwetenschappers hun kennis zowel op een radicaal nieuwe manier ontwikkelen als valoriseren? Nogmaals, het zou sabotage in de toekomst drastisch kunnen indijken.

¹³ Zijlmans geciteerd in *Ibid.*, ‘Kitty Zijlmans en *The Return of the Shreds*’.

Nadja Cohen & Anne Reverseau (ed.), *Petit musée de l'histoire littéraire*, Brussel, Les Impressions Nouvelles, 2015. [Nog te verschijnen]

CONCLUSIE

Uit het hierboven geschetste fraudegeval concludeer ik dat de opvatting dat wetenschap volgens bovenmenselijke criteria zou functioneren, niet juist is. Niet alleen doet ze onrecht aan de manier waarop wetenschap *de facto* verloopt, in feite is een dergelijke opvatting op ethisch niveau evenmin bevorderlijk voor de wetenschappelijke praktijk. Volhouden dat de wetenschap onhumaan zou zijn, zou erop neer komen Bas Harings onconventionele uitingen van wetenschap, die zich net beroepen op de interventie van een menselijk subject, bij voorbaat uit te sluiten. Nochtans zijn ze meer dan ooit nodig. Ten eerste, om de artikelmassa te reduceren zodat de kenniseconomie weer evenwichtig wordt. Ten tweede, omdat fraude à la Barnett er minder in zal gedijen. En ten slotte, omdat het de enige manier is om de literatuurwetenschap op lange termijn te kunnen verantwoorden als een maatschappelijk zinvolle bezigheid.

***Tom Serpieters** (°1990) is sinds oktober 2014 aspirant voor het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (FWO) en doet onderzoek naar de relaties tussen literatuur en wetenschap in het werk van Paul Valéry, José Ortega y Gasset en Aldous Huxley. Daarnaast heeft hij een uitgesproken belangstelling voor wetenschapsfilosofie en in het bijzonder voor filosofie van de wiskunde.*

BIOGRAFIE